

Szabó Anita:

KIHÍVÁS VAGY LEHETŐSÉG? AZ INKLÚZIÓ PEDAGÓGUSSZEMMEL¹³

Az integráció terjedésével párhuzamosan elengedhetetlen annak a vizsgálata, hogy a pedagógusok hozzáállása változik-e valamilyen irányban az oktatási-nevelési intézményekben bekövetkező változások következményeként. A sikeres integráció, ami már sokkal inkább az inklúzió fogalmával fedhető le nem csak az intézmények szerkezeti és szervezeti felkészültségén múlik, hanem a pedagógusokon is. A pedagóguspályán dolgozó szakemberek attitűdje, szakmai felkészültsége és a tanulók igényeire való reagálás képességén múlik.

A pedagógusoknak nem csupán a egyéni bánásmódot igénylő tanulók oktatásában kell helytállniuk, hanem képesnek kell lenniük alkalmazkodni a változó oktatási környezethez, az eltérő tanulási szokásokhoz.

A tanulmány célja feltárni, hogy a pedagógusok hogyan értékelik a saját felkészültségüket, és milyen mértékben vannak tisztában a folyamatos szakmai fejlődés szükségességének. A XXI. században az oktatásban egyre nagyobb hangsúlyt kap a tanári szerep újra differenciálása, miszerint a hagyományos ismeretátadási szerepből egyfajta facilitatori, támogató szerepbe helyezi a pedagógust. Ez az inkluzív nevelés területén különösen fontos, mivel a tanulók sokfélesége miatt elengedhetetlen a rugalmas, reflektív és együttműködő pedagógusi hozzáállás.

A 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről az 1.§ 3. cikkelye a következő képen rendelkezik:

„A nevelési-oktatási intézmények pedagógiai kultúráját az egyéni bánásmódra való törekvés, a gyermek, a tanuló elfogadása, a bizalom, a szeretet, az empátia, az életkornak megfelelő követelmények támasztása, a feladatok elvégzésének ellenőrzése és a gyermek, tanuló fejlődését biztosító sokoldalú, a követelményekhez igazodó értékelés jellemzi.” A fent említett törvény a 4.§ 13. cikkelyében továbbá a különleges bánásmódot igénylő gyermekek, tanulók kategóriáján belül az alábbi csoportokat különbözteti meg:

- a) sajátos nevelési igényű gyermek, tanuló,
- b) beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő gyermek, tanuló,
- c) kiemelten tehetséges gyermek, tanuló.

E csoportokat pedig az alábbiak szerint írja körül e törvény:

4.§ 25. pont alapján: „Sajátos nevelési igényű gyermek, tanuló: az a különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló, aki a szakértői bizottság szakértői véleménye alapján mozgásszervi, érzékszervi (látási, hallási), értelmi vagy beszéd fogyatékos, több fogyatékoság együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos, autizmus spektrum zavarral vagy egyéb pszichés fejlődési zavarral (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozási zavarral) küzd.”

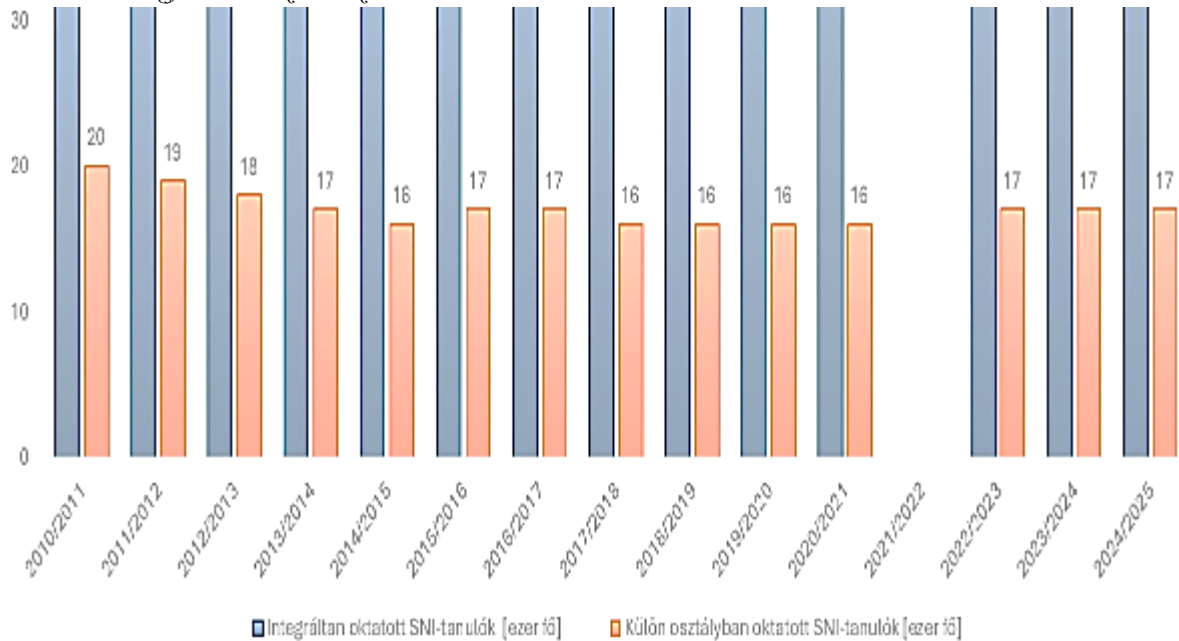
4.§ 3. pont alapján: „Beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő gyermek, tanuló: az a különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló, aki a szakértői bizottság szakértői véleménye alapján az életkorához viszonyítottan jelentősen alul teljesít, társas kapcsolati problémákkal, tanulási, magatartásszabályozási hiányosságokkal küzd, közösségbe való beilleszkedése, továbbá személyiségfejlődése nehezített vagy sajátos tendenciákat mutat, de nem minősül sajátos nevelési igényűnek.”

4.§ 14. pont alapján: „Kiemelten tehetséges gyermek, tanuló: az a különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló, aki átlag feletti általános vagy speciális képességek birtokában magas fokú kreativitással rendelkezik, és felkelthető benne a feladat iránti erős motiváció, elkötelezettség.”

A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adatai alapján a 2024/2025-ös tanévben 48 ezer Sajátos Nevelési Igényű (SNI) gyermek volt integráltan oktatva (1. ábra).

¹³ <https://doi.org/10.17048/Tanulases tarsadalom.2025.13>

1. ábra: SNI gyermekek száma az iskolákban

Amint azt az első ábra is mutatja az SNI-s gyermekek száma folyamatosan nő, legfőképpen az integrált oktatásban résztvevőké. A külön osztályban tanított gyermekek száma az utóbbi években mondhatjuk, hogy stagnált, addig az integráltan nevelt diákok száma folyamatosan növekszik. Annak érdekében, hogy ezek a gyermekek megkapják a nekik szükséges figyelmet és fejlesztéseket elengedhetetlen, hogy jól felkészült, motivált pedagógusok foglalkozzanak velük.

Egy korábbi kutatás során (Szabó, 2023) a Dr. Szarka Júlia 2003-as kutatása során felállított hivatástudatot befolyásoló alkotóelemek mentén történt vizsgálat, illetve az alkotóelemek bővítése, mely során először a motiváció került elhelyezésre, mint bővítési tényező, majd az inkluzív szemlélet és integráció vizsgálata során a reziliencia elemével került kiegészítésre. A 2. ábrán a reziliencia még csak kérdőjeles formában szerepel, de a kutatás során bizonyosságot nyert, hogy lényeges szempont a reziliencia is.

2. ábra. A hivatástudat alkotóelemei

„A lélektani rugalmasság, a reziliencia az a képesség, hogy az egyén a fennálló nehéz körülmények ellenére megbirkózik a problémákkal és kudarccal, kihasználva saját képességeit és erősségeit a nehéz kihívásokkal szemben.” (N.Kollár-Szabó, 2017, 63.) A reziliens emberek képesek a problémákkal szembenézni, azokból tanulni, és az elsajátított tudást felhasználni. Azon pedagógusok akik a többségi intézményekben SNI gyermekekkel foglalkoznak gyakran találkoznak számukra még ismeretlen nehézségekkel, feladatokkal, amelyekkel képesnek kell lenniük megbirkózni. A pedagógusok tanulási hajlandósága is beletartozik ebbe a körbe, hiszen a gyermekekkel foglalkozó szakembereknek képesnek kell lenniük tudásukat bővíteni, megújítani annak érdekében, hogy képesek legyenek hatékonyan oktatni-nevelni a hozzájuk kerülő gyermekeket.

Vizsgálat

A kutatás során célkitűzés volt a pedagógusok véleményének megismerése az integrációról, illetve az inklúzióról, valamint az, hogy miként értékelik saját szakmai fejlődésüket, felkészültségüket, illetve a témához való hozzáállásukat. A szükségesnek vélt szempontok mentén írásbeli kikérdezés módszerével történt az adatgyűjtés – első körben kismintás pilot kutatás keretén belül.

Jelen tanulmány az általános iskolában dolgozó tanítók (N=96, a teljes minta 50,26%-a), illetve felső tagozatos tanárok (N=95, a teljes minta 49,74%-a) válaszait ismerteti és hasonlítja össze (összesen N=191 fő).

A kérdőív több témakört is érintett: felmérte a pedagógusok elméleti ismereteit az integráció és inklúzió fogalmairól, gyakorlati tapasztalataikat a heterogén tanulói csoportokkal való munkában, valamint azt is, hogy mennyire érzik magukat felkészültnek a saját iskolai környezetükben jelentkező kihívások kezelésére. Ezen kívül fontos szempont volt az is, hogy a pedagógusok mennyire tartják szükségesnek a folyamatos továbbképzést, és milyen jellegű szakmai támogatásra tartanak igényt a jövőben.

Először a demográfiai szempontok kerülnek bemutatásra a kutatás eredményeiről, utána pedig néhány olyan kérdés kerül megjelenítésre, amely a fent említett témaköröket hivatott vizsgálni.

A válaszadók lakhelyének típusa: A válaszadók 51,31%-a városban, 10,88%-a megyeszékhelyként jegyzett városban, 14,66%-a falun, 23,04%-a községben él.

A válaszadók korcsoportja: Az 1. táblázat a válaszadó pedagógusok korcsoportonkénti eloszlását mutatja, mely jól tükrözi a pedagógus társadalom jelenlegi korfáját is. A válaszadó pedagógusok 40%-a 50-60 év közötti volt.

1. táblázat: A válaszadók korcsoport szerinti eloszlása

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	30 év alattiak	9	4,7	4,7	4,7
	30-40 év	19	9,9	9,9	14,7
	40-50 év	55	28,8	28,8	43,5
	50-60 év	77	40,3	40,3	83,8
	60 év felettiek	31	16,2	16,2	100,0

A válaszadók pedagóguspályán eltöltött éveinek eloszlása: a 2. táblázatban látható, hogy a válaszadók 25%-a 40-45 éve dolgozik pedagógusként.

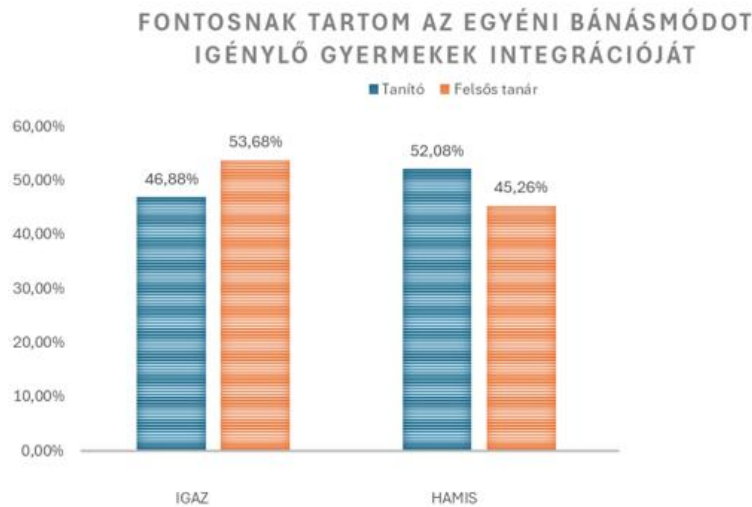
2. táblázat: A válaszadók pedagóguspályán eltöltött évei szerinti eloszlás

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	5-10 év	28	14,7	14,7	14,7
	11-15 év	12	6,3	6,3	20,9
	16-20 év	14	7,3	7,3	28,3
	21-25 év	15	7,9	7,9	36,1
	26-30 év	25	13,1	13,1	49,2
	31-35 év	19	9,9	9,9	59,2
	36-40 év	30	15,7	15,7	74,9
	40-45 év	48	25,1	25,1	100,0
	Total	191	100,0	100,0	

A kutatás során igyekeztünk feltérképezni a pedagógusok véleményét az egyéni bánásmódról. Ezek közül az egyik kérdés arra hivatott választ keresni, hogy fontosnak tartják-e a válaszadó pedagógusok az egyéni bánásmódot igénylő gyermekek integrációját.

Amint az a 3. ábrán is látható a kitöltő pedagógusok véleménye megoszlik. Az eredmények rávilágítanak arra, hogy ez a kérdés további vizsgálatokat igényel, abból a szempontból, hogy milyen jellegű egyéni bánásmódról beszélünk.

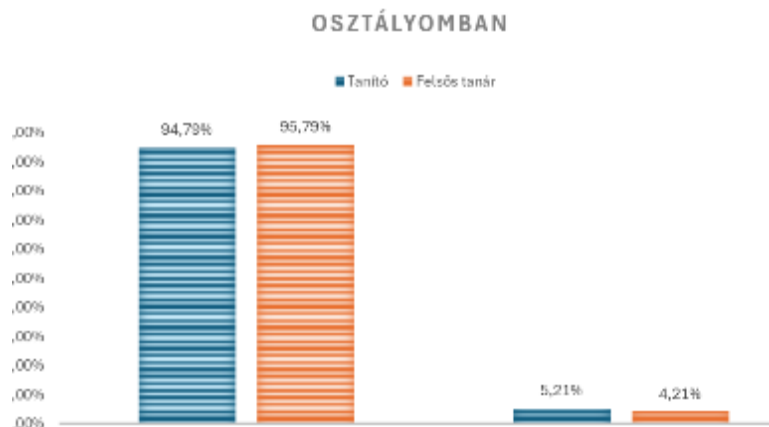
3. ábra. Az integráció fontosságával kapcsolatos vélemények

A kutatás során igyekeztünk felmérni, pontosabban is a kérdést, melyhez egy kiegészítendő mondat került felhasználásra: „Egészítse ki a mondatot! Csak ... (sajátos nevelési igényű) gyermeket látok szívesen az osztályomban/csoportomban. (Sorolja fel, melyek azok, ha van olyan)”, a beilleszthető opciók a következők voltak: Autista, ADHD, Beszédfogyatékos, Hallássérült, Látássérült, Mozcássérült, Enyhe értelmi fogyatékos, Kevert specifikumú fejlődési zavar, Nem látok szívesen SNI tanulót. A válaszadók közül csupán 5 olyan pedagógus volt, aki ennél a kérdésnél azt jelölte meg, hogy semmilyen SNI tanulót nem lát szívesen. Voltak olyanok is, akik mindegyiket örömmel látják, de nagy számban fordultak elő olyan válaszadók, akik csak bizonyos eseteket lát szívesen az osztályában. A pedagógusok ezen kérdésre adott válaszaik magyarázatot is adnak az előző kérdésre érkezettek, hiszen megosztja a pedagógusokat, hogy kik milyen nehézségekkel élő gyermekeket látnak szívesen. Ezen kérdéskör esetén a pedagógusok önértékelése, és a saját határaik, kompetenciájuk ismerete is befolyásoló hatással bír, hiszen olyan gyermekekkel foglalkoznak szívesen, akikhez azt gondolják, hogy értednek is, és képesek hatékonyan oktatni-nevelni őket.

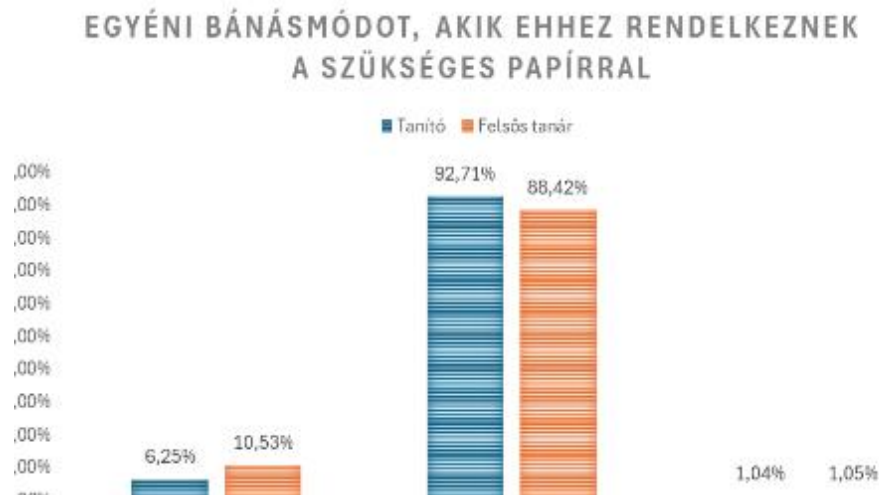
A 4. ábra is ráerősít a fenti eredményekre, miszerint nagyon kevés olyan pedagógus van, aki semmilyen SNI gyermeket nem lát szívesen az osztályában. Fontos, hogy egy pedagógus képes legyen felismerni saját tudását, kompetenciáját, de ez szülhet olyan eredményeket, hogy nem támogatják minden esetben az integrációt.

4. ábra. Vélemény a SNI gyermekeknek a válaszadók által oktatott osztályokba történő integrálásával kapcsolatban

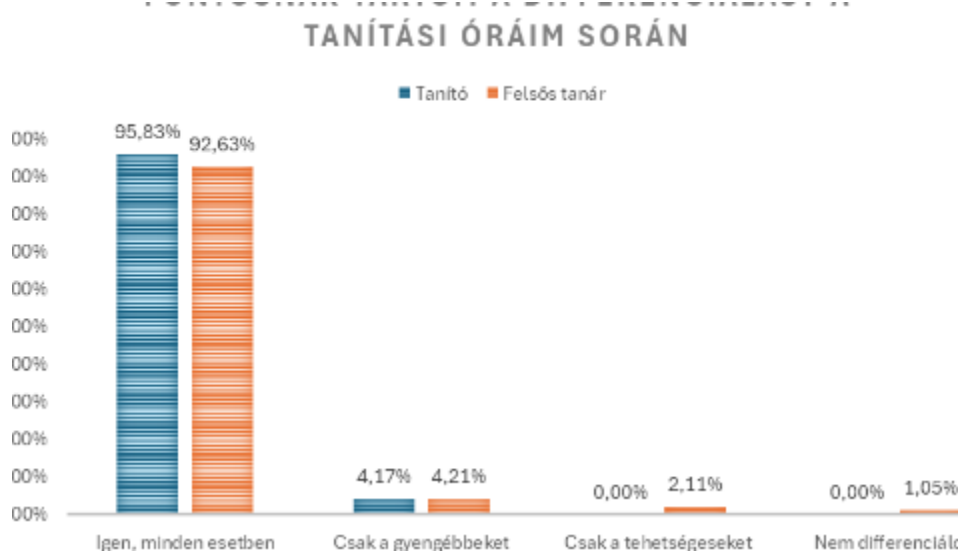
Az inkluzív nevelés során a gyermekeket a pedagógusok egyéni bánásmódban részesítik, különböző szempontok szerint. A vizsgálat során arra is kíváncsiak voltunk, hogy a válaszadó pedagógusok minden gyermek számára biztosítják-e az egyéni bánásmódot, vagy sem (5. ábra). Az eredmények alapján elmondható, hogy a pedagógusok nem csak azon gyermekek számára biztosítanak egyéni bánásmódot, akiknek ehhez a pedagógiai szakszolgálat javaslatot tett, hanem minden gyermek számára igyekeznek ezt megadni.

5. ábra. Egyéni bánásmód biztosítása

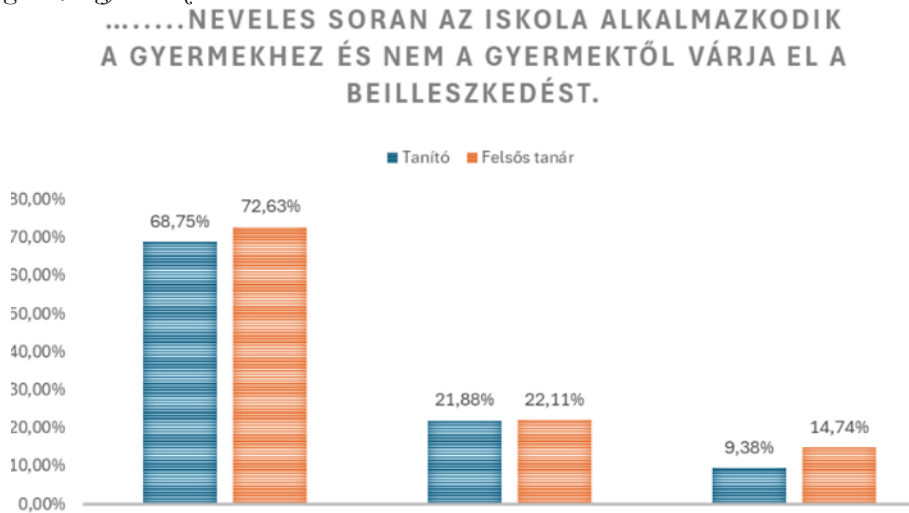
Az inkluzív nevelés elengedhetetlen része a differenciálás is a tanítási órákon (6. ábra). A kérdőívet kitöltő pedagógusok több, mint 90%-a minden esetben fontosnak tartja a differenciálást a tanítási órákon.

6. ábra. Differenciálás fontossága a tanítási órákon

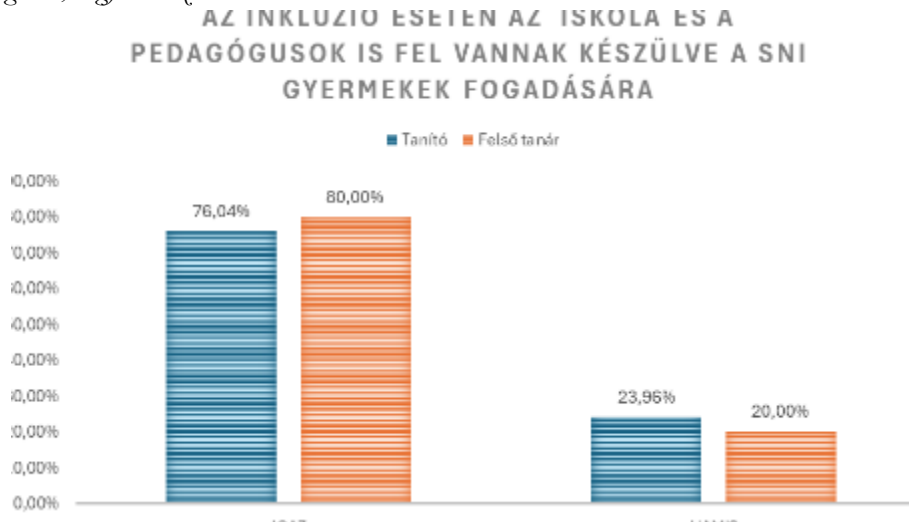

A vizsgálat során a pedagógus inklúzióhoz köthető tudására is kíváncsiak voltunk. A 7. és 8. ábrán az egy-egy ilyen jellegű kérdésre érkezett válaszok tekinthetők meg. Mind a két kérdés esetében arra voltunk kíváncsiak tudják-e a pedagógusok az alapvető különbségeket az integráció és az inklúzió között.

7. ábra. Integráció, vagy inklúzió I.

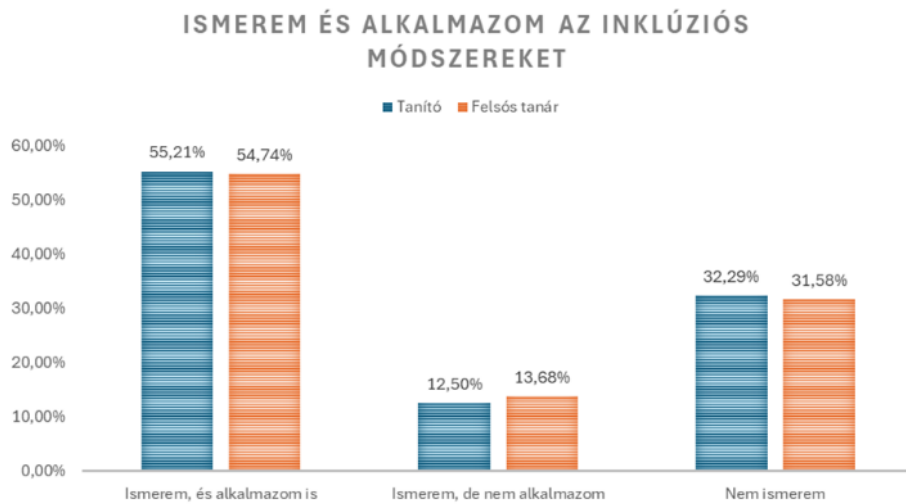

8. ábra. Integráció, vagy inklúzió II.

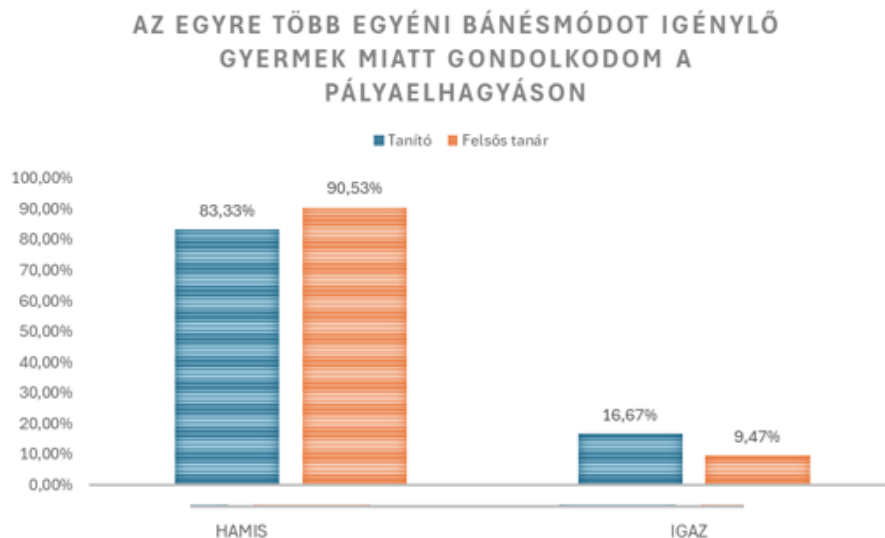
A következő kérdés feltevésekor arra szerettünk volna fényt deríteni, hogy ismerik-e a pedagógusok az inklúziós módszereket, és ha igen alkalmazzák-e azokat. A 9. ábra alapján elmondható, hogy szerencsére sok olyan pedagógus van, aki nemcsak ismeri, de alkalmazza is az inklúziós módszereket a munkája során.

9. ábra. Inklúziós módszerek: tudás – alkalmazás

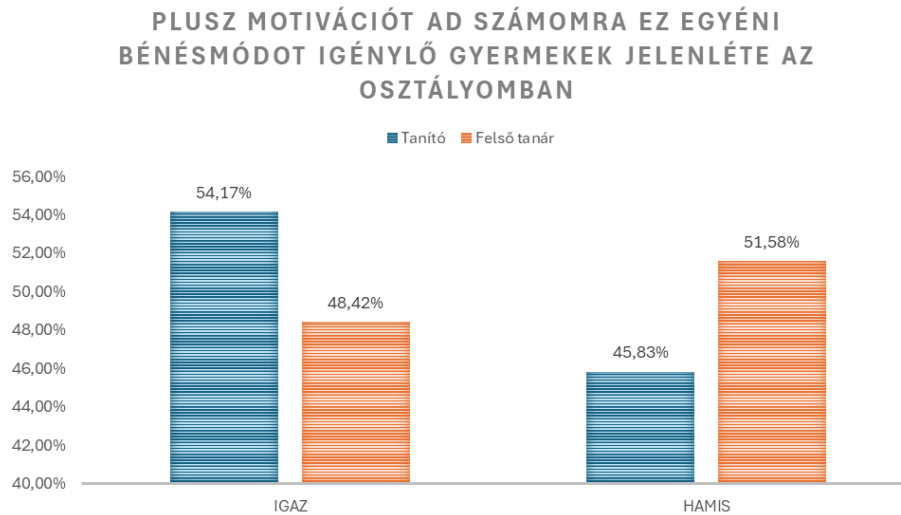
A tanulmány elején is bemutatásra került az SNI tanulók számának növekedése, amely által arra is kíváncsiak voltunk, hogy ez vajon befolyásolja-e a pedagógusok pályaelhagyását. Amint azt a 10. ábra is mutatja a válaszadók túlnyomó többsége nem gondolkozik a pályaelhagyáson az egyre több egyéni bánásmódot igénylő gyermek miatt.

10. ábra. Pályaelhagyás

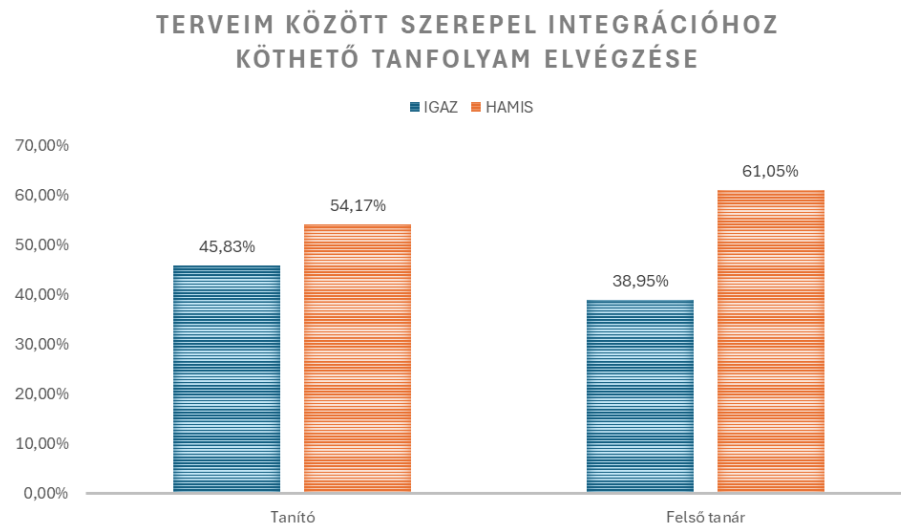
A 11. ábrán látható, motivációval kapcsolatos kérdés az első olyan, ahol a két pedagóguscsoport között minimális eltérés állapítható meg, de nem lehet nagyszámú különbségnek nevezni. Összességében mind a két csoport véleménye megoszlik abban a tekintetben, hogy ad-e számukra plusz motivációt az egyéni bánásmódot igénylő gyermekek jelenléte az iskolában.

11. ábra. Motiváció

Amint az már kifejtésre került, elengedhetetlen, hogy a pedagógusok képezzék magukat. de sajnos itt is megoszlanak a vélemények (12. ábra) annak tekintetében, hogy vannak-e ilyen jellegű terveik a válaszadóknak.

12. ábra. Továbbképzés

Az eredmények tekintetében összességében elmondható, hogy felsőfokú tanulmányaik során sajnos a pedagógusok keveset tanultak az integrációs kérdésekkel kapcsolatban, csupán szórványos ismeretekre tettek szert a témában. Az oktatási programokban a témával kapcsolatos tartalom gyakran nem kap elég hangsúlyt, és a pedagógusoknak nem mindig van lehetőségük elmélyíteni tudásukat a tantárgyi specializációk

mellett. Sok esetben a tanárképzés során csupán érintőlegesen foglalkoznak az inkluzív nevelés elméleti és gyakorlati aspektusaival, ami hátrányosan befolyásolja a pályakezdő pedagógusok kompetenciáit.

A válaszadók egy része nyitott a további tanulásra, és szívesen képezné magát e területen. Az oktatás és az inklúzió témaköre iránti érdeklődés nem csupán a személyes elhivatottságtól, hanem annak tanári karrierjük fejlődésére gyakorolt pozitív hatásától is függ.

A feladathoz való hozzáállás attitűdjét vizsgálva megállapítható, hogy a válaszadó pedagógusok túlnyomó többsége pozitívan közelíti meg az integrációval kapcsolatos változásokat és feladatokat. A pedagógusok úgy vélik, hogy az inklúzióval járó kihívások, mint például a tanulói sokszínűség kezelése, az eltérő képességekkel rendelkező tanulók együttes oktatása, valamint az egyéni fejlődéshez való igazodás, nemcsak az ő fejlődésüket segítik, hanem a tanulók számára is előnyösek. Emellett sokan hangsúlyozták, hogy a pedagógusok közötti együttműködés, a szakmai támogató közösségek kialakítása és a tapasztalatok rendszeres megosztása elengedhetetlen az inkluzív nevelés hatékony megvalósításához.

Zárógondolatok

A kutatás eredményei alapján megállapítható, hogy bár a pedagógusok kezdeti felkészültsége nem teljes körű, a nyitottság és a tanulási vágy erős motivációt jelent a további fejlődéshez. Az inklúzióval kapcsolatos további képzések és támogatások, valamint a tanári közösségek közötti tapasztalatcsere nagyban hozzájárulhatnak a pedagógusok magabiztosságának növeléséhez és az inkluzív oktatás hatékonyságának javításához. Ezen kívül az iskolai vezetők és az oktatási intézmények szerepe kiemelkedő, mivel az ő támogatásuk nélkül az integrációs folyamatok nem működhetnek sikeresen. Az intézményi támogatás magában foglalhatja például az erőforrások biztosítását, a megfelelő szakemberek bevonását, valamint a támogató iskolai kultúra kialakítását is.

A jövő pedagógusainak képzésében kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy a leendő tanítók és tanárok megfelelő elméleti és gyakorlati ismeretekkel rendelkezzenek az integráció és inklúzió kihívásainak kezelésére. Ez hosszú távon hozzájárulhat egy befogadóbb oktatási rendszer létrehozásához is. Azt viszont fontos kiemelni, hogy figyelembe kell venni, kik azok a gyermekek, akik ténylegesen integrálhatók, és nem csak az ő egyéni igényeiket kell szem előtt tartani, hanem a többi gyermekét is.

Irodalom:

- Csányi Y. (1993). Integrált nevelés a kutatás szintjén. In Csányi Y. (Szerk.). *Együttnevelés, Speciális igényű tanulók az iskolában*. Iskolafelkészítő Alapítvány OKI. 22-33.
- Falus I. és Szűcs I. (Szerk.) (2022). *A didaktika kézikönyve. Elméleti alapok a tanítás tanulásához*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 256-296 <https://doi.org/10.1556/9789634548454.7>
- Központi Statisztikai Hivatal. *Az általános iskolában integráltan és külön osztályban oktatott sajátos nevelési igényű (SNI-) tanulók aránya a nappali oktatásban vármegyék szerint, 2023/2024*. URL: <https://ksh.hu/s/helyzetkep-2023/#/kiadvany/oktatas/az-altalanos-iskolaban-integraltan-es-kulon-osztalyban-oktatott-sajatos-nevelesi-igenyu-sni-tanulok-aranya-a-nappali-oktatasban-varmegyek-szerint-2023-2024> (2025.02.27.)
- Központi Statisztikai Hivatal. *Az általános iskolában integráltan és külön osztályban SNI- tanulók aránya a nappali oktatásban vármegyék szerint, 2022/2023*.
- N. Kollár K. és Szabó É. (2017). *Pedagógusok pszichológiai kézikönyve*, Osiris, Budapest.
- Perlusz A. (2022). A sajátos nevelési igényű tanulók a többségi általános iskolában. In Falus I. és Szűcs I. (szerk.). *A didaktika kézikönyve. Elméleti alapok a tanítás tanulásához*, Akadémiai kiadó, Budapest. <https://doi.org/10.1556/9789634548454.7>